

BIẾN ĐỔI CỦA NGHỀ GÓM CỦA NGƯỜI THÁI Ở SƠN LA HIỆN NAY

Lê Văn Minh¹, Lò Ngọc Diệp²

Tóm tắt: *Biến đổi đang là vấn đề tiếp nối, chuyển mình của văn hóa, trong đó nghề gốm của người Thái đã và đang có sự đan xen giữa truyền thống và hiện đại, từ nhận thức của chính cộng đồng người cho đến tác động từ các yếu tố bên ngoài. Bài viết này nhóm tác giả tập chung nghiên cứu, đưa ra một số biến đổi về nhận thức, nguyên liệu, cơ cấu tổ chức sản xuất, sản phẩm và tiêu thụ sản phẩm. Từ đó chỉ ra xu thế và nguyên nhân của những biến đổi liên quan đến nghề làm gốm, đồng thời đưa ra các giải pháp căn bản hiện nay để khắc phục sự biến đổi của nghề gốm của người Thái xã Mường Chanh.*

Từ khóa: *Nghề gốm, Người Thái, Biến đổi, Truyền thống.*

1. Đặt vấn đề

Xã Mường Chanh nằm ở phía Tây của huyện Mai Sơn, tỉnh Sơn La, cách trung tâm huyện 50km, cách Trung tâm thành phố Sơn La 22km. Phía Đông giáp xã Chiềng Chung, huyện Mai Sơn; Phía Nam giáp xã Chiềng Nọi, huyện Mai Sơn; Phía Tây giáp xã Bản Lằm, huyện Thuận Châu; Phía Bắc giáp xã Hua La và xã Chiềng Cọ, Thành phố Sơn La. “Xã có 19 bản: Bông, Lọng Nặm, Huổi Mo, Nà Cà, Pom Săn, Hỏm, Phúc Lợi, Chăm, Pon, Kẹ, Hịa, Nong Ten, Cang Mường, Đông Mai, Bó Luồng, Đen, Lọng Trạng, Nong Ke, Lọng Nghịu. Với 680 hộ, 3.438 người, chủ yếu của người Thái, diện tích tự nhiên: 2.835 ha, trong đó: Đất thổ cư: 12,3 ha, Đất ruộng: 140 ha, Đất rừng bảo vệ: 750 ha, Đất ao cá: 14 ha” [3, tr.2].

Người Thái là tộc người còn nhiều giá trị văn hóa mang tính truyền thống ở Sơn La, các giá trị văn hóa đã và đang được người dân phát huy trên cơ sở kế thừa từ truyền thống như: các lễ hội truyền thống, nhuộm chàm, thêu dệt thổ cẩm, rèn,... Đặc biệt là nghề thủ công làm gốm ở Mường Chanh nổi tiếng cả vùng Tây Bắc. Với những giá trị văn hóa, lòng yêu nghề thì nghề gốm đang được đồng bào Thái Đen duy trì trở thành nghề truyền thống mang lại những giá trị vật chất và giá trị tinh thần nổi bật, giúp đồng bào bảo đảm cuộc sống, đồng thời bảo tồn được nét văn hoá đặc sắc của dân tộc Thái. Tuy nhiên, trong quá trình sinh sống, giao lưu, trao đổi, đón nhận tiếp thu những tác động của điều kiện tự nhiên, xã hội nghề gốm đã và đang có những biến đổi nhất định...

2. Hiện trạng của nghề gốm

Hiện nay với việc mở rộng giao lưu buôn bán, trao đổi hàng hóa, giao thông đi lại thuận tiện khoảng cách giữa miền xuôi và miền ngược ngày càng được thu hẹp, các sản phẩm của kinh tế thị trường có mẫu mã đẹp mắt, thuận tiện hơn (đồ nhựa) đã tác

1. ThS, Trung tâm Nghiên cứu văn hóa các dân tộc Tây Bắc, trường Đại học Tây Bắc

2. ThS, Khoa Sử - Địa, trường Đại học Tây Bắc

động không nhỏ đến nghề gốm của người Thái. Do đó mà “*nghề gốm dần khép hẹp quy mô sản xuất, từ một bản có tới 90% hộ dân làm gốm thì hiện nay chỉ còn duy nhất hai lò gốm còn duy trì đó là lò gốm của gia đình ông Hoàng Văn Nam ở bản Nong Ten, xã Mường Chanh, và lò gốm của gia đình anh Hoàng Văn Mẫn ở bản Nọng Nghịu, xã Mường Chanh*” [4, tr. 598]. Các lò gốm này hiện nay một năm sản xuất từ 4 đến 5 mẻ, làm gốm phụ thuộc nhiều vào thời tiết và nguồn nhiên liệu củi đốt, trung bình mỗi mẻ gốm ra lò được khoảng 30 sản phẩm với kích thước, chủng loại khác nhau. Mỗi sản phẩm đều gắn với chức năng, công dụng, mục đích sử dụng riêng biệt: chum to (*hay ham*) dùng để đựng, ngâm rượu, đựng nước, nhuộm chàm; chum nhỏ (*hay bắc*) dùng để làm rượu cần, đựng măng chua; chum nhỏ (*u*) dùng đựng rượu cần, ngâm thuốc, đựng măng... loại nhỏ nhất (*om*) dùng đựng cá mắm, muối dưa, gia vị; ống nấu thịt (*chố mọ*) dùng để nấu, hầm xương, da bò...

Kinh phí thu từ mỗi mẻ gốm khi ra lò không bị vỡ, méo (lỗi) bán từ 5.000.000VNĐ đến 7.000.000VNĐ còn bị lỗi nhiều thì tiền bán gốm sẽ thấp hơn. Người mua gốm là người dân bản địa và các bản lân cận hoặc các đoàn tham quan, du khách thập phương mua về với các mục đích khác nhau. Việc sản xuất ra những sản phẩm quen thuộc, nổi tiếng về chất lượng, đa dạng mẫu mã, phong phú về chủng loại có ảnh hưởng không nhỏ đến nhu cầu và tập tính sử dụng của cộng đồng người Thái. Vì thế mà trước đây... “*Ở nhiều nơi thuộc tỉnh Sơn La trước đây cũng có lò gốm như: “Chiềng Ly (Thuận Châu), Póng Lúa (Sông Mã), Chiềng Cơi (thành phố Sơn La)... chuyên sản xuất các đồ dùng, vật dụng lao động*”. [5, tr.1]. Điều đó cho thấy nhu cầu sử dụng gốm của người dân là rất lớn. Sản phẩm gốm Mường Chanh được làm hoàn toàn thủ công, ít tinh xảo, thô ráp, mộc mạc. Gốm có nhiều ưu điểm: Nhẹ, khó vỡ, độ bền cao được sử dụng trong sinh hoạt và đặc biệt gốm được dùng trong đám tang, lễ hội. Vì vậy, gốm được người dân địa phương ưa chuộng vì chất lượng sản phẩm phù hợp với tập tính sử dụng của cộng đồng.

3. Biến đổi liên quan đến nghề gốm hiện nay

3.1. Thay đổi về nhận thức, quan điểm

Khi nghiên cứu chúng tôi giới hạn ở 3 nhóm đối tượng chính đó là người già, phụ nữ và thanh niên. Với 18 người được phỏng vấn sâu, nhóm nghiên cứu đã chia thành nhiều đợt điền dã để làm rõ vấn đề ở những phương diện cơ bản đó là: tính truyền thống của nghề, mục đích sử dụng, giá trị văn hóa của sản phẩm gốm.

- *Nhóm thứ nhất*: ở nhóm này rất chú trọng tới các nghi thức có sử dụng sản phẩm gốm; do nhận thức khó thay đổi, người Thái vẫn cảm thấy thuận tiện khi sử dụng các loại chum to đựng nước sinh hoạt ngay tại đầu sàn của gia đình, rượu cần phải được đựng bằng bình gốm làm bằng đất sét thủ công thì rượu mới thơm ngon. Ngoài ra, theo cụ Chăm Thị Chiêu, nguyên Phó Giám đốc Sở Giáo dục Sơn La, một nhân chứng lịch sử thời chống Pháp, cho biết... “*từ xa xưa mỗi gia đình Mường Chanh còn có một việc làm gần như tục lệ là trong nhà có bao nhiêu người cao niên thì làm sẵn*

bằng nấy cái hũ gốm để sau khi người chết được hỏa táng, phần tro hài cốt sẽ được đựng vào hũ để bảo quản lâu dài”. Hoặc như người Thái đen vùng Sông Mã khi chôn người chết, thường gắn bình gốm lên phần mặt trên của mộ (đã đổ bê tông) có gắn các sợi chỉ màu từ bình gốm lên phần sàn (nhà mồ), với mong muốn các sợi chỉ đưa linh hồn người chết về với tổ tiên. Ở nhóm này với 15 người được phỏng vấn thì 13 người có mong muốn sử dụng sản phẩm gốm như trước đây chiếm tỉ lệ 86,6%.

- *Nhóm thứ hai:* họ cho rằng chính sản phẩm gốm thô, sử dụng nhiều không đẹp mắt và bất tiện trong công việc hàng ngày,... và cần loại bỏ dần những sản phẩm gốm làm đồ đựng gia vị nhỏ không cần thiết trong gian bếp của gia đình. Cụ thể phỏng vấn 18 nữ thì 11 người đồng ý với nhận định cần xen kẽ, kết hợp giữa sản phẩm gốm và các sản phẩm công nghiệp hiện nay sao cho phù hợp với tiện ích và mục đích của sản phẩm đó, nhóm này chiếm tỉ lệ 61,1%. Đây là tỉ lệ khá cao tuy nhiên, đàn ông lại cho rằng cần sử dụng sản phẩm gốm vào việc làm đồ đựng và chứa thức ăn hàng ngày sẽ tốt hơn đồ công nghiệp.

- *Nhóm thứ ba:* thanh niên là thế hệ kế thừa những giá trị văn hóa truyền thống quý báu của cộng đồng, bản sắc văn hoá của mỗi tộc người có thể được gìn giữ, lưu truyền hay không là phụ thuộc vào họ. Bởi vậy, nhận thức của thanh niên về giá trị của nghề gốm là rất quan trọng. Phần lớn thế hệ thanh niên người Thái hiện nay thích và lựa chọn sản phẩm công nghiệp thay thế cho sản phẩm bằng gốm hoặc một bộ phận thích sử dụng sản phẩm gốm là đồ trang trí. Nhóm này có 60% (20 người/12 người được hỏi) cho rằng đồ gốm hiện nay sử dụng làm đồ trang trí, lưu niệm sẽ tốt hơn.

Tổng hợp ý kiến của 3 nhóm đối tượng nói trên có thể thấy: những người lớn tuổi yêu quý giá trị truyền thống hơn thế hệ đi sau. Dù ở bất cứ nhóm đối tượng nào thì họ đều ít nhiều yêu thích sản phẩm gốm truyền thống. Tuy nhiên, có xu hướng lựa chọn những sản phẩm, chất liệu mới cho mục đích sử dụng hàng ngày. Nếu sản phẩm gốm vẫn tồn tại và phát triển thì họ vẫn muốn sử dụng gốm trong đời sống tâm linh, tín ngưỡng và thói quen sử dụng như trước đây,...

3.2. Biến đổi về cơ cấu, tổ chức sản xuất

Nghiên cứu hình thức tổ chức sản xuất ở Mường Chanh thì đây là nghề có sự biến đổi chậm bởi hình thức sản xuất theo hộ gia đình. Người thợ làm gốm truyền kinh nghiệm cho nhau trong phạm vi gia đình theo kiểu cha truyền con nối. Những người tiếp nối đều tự coi mình ở trong một “mắt xích” giữ nghề và tiếp nghề. Người đàn ông là trụ cột trong gia đình đồng thời đóng vai trò là người thợ cả có tay nghề cao nhất đảm nhận phần lớn những công việc cần nhiều sức lực và kỹ thuật để hoàn thiện sản phẩm. Những thành viên khác tùy vào độ tuổi và năng lực được phân công những công việc phù hợp.

Theo ông Lò Văn Bok - Chủ tịch UBND xã cho biết: “*Nếu như trước đây, gốm Mường Chanh hầu hết sản xuất theo từng hộ gia đình thì đến nay mô hình sản xuất này chỉ còn 2 trong số 8 hộ tham gia sản xuất gốm ở xã Mường Chanh. Một số hộ đã chủ*

động liên kết cùng nhau sản xuất đặc biệt là khâu nung gốm”. Hình thức sản xuất liên kết các hộ gia đình là sự cộng tác tự nguyện của một số hộ gia đình cùng sản xuất trên cơ sở cùng có lợi. Trong sản xuất các sản phẩm thủ công sự liên kết hỗ trợ nhau về cơ sở vật chất các khâu trong quá trình sản xuất, giúp các hộ gia đình chủ động về nguyên liệu khi nung. Đây là một xu hướng tốt, trên thực tế, liên kết các hộ gia đình với nhau cùng sản xuất để kịp tiến độ hoặc giảm lượng nhiên liệu khi sản phẩm của các gia đình chưa đủ để đốt lò.

3.3. Biến đổi về nguyên liệu làm gốm

Nguyên liệu làm gốm ở Mường Chanh chủ yếu là đất sét màu trắng nhạt, xanh đen, vàng, hanh đỏ rất mịn và dẻo không qua công đoạn xử lý hoặc pha trộn thêm cao lanh. Nguồn nguyên liệu tốt đã tạo ra nhiều sản phẩm có độ bền cao, tập chung chủ yếu ở các bản Cang Mường, bản Đen, Nong Ten... đất có ở ngoài vườn ở ruộng của các hộ dân, có chỗ đất sét nằm ngay dưới lớp đất màu, cách mặt đất khoảng 20 – 30cm nhưng cũng có nơi sâu tới 1 m. Ngày nay nguyên liệu đã có nhiều thay đổi, đất không còn ở nơi giáp bề bặt nữa mà phải đào sâu có nơi đất khai thác ở ruộng có chỗ sâu tới 2 – 3m.

Trong các loại đất thì chất đất có tính kết dính cao nhất là đất màu hanh đỏ, nhưng hiện nay loại đất này đã mất dần mà chỉ còn lại màu vàng nhạt. Khảo sát quá trình khai thác đất làm gốm chúng tôi thấy địa điểm lấy đất không xa gia đình sản xuất đồ gốm tuy không phải chỗ nào cũng có đất sét. Tuy nhiên, hiện nay nguồn đất đã bị biến đổi có pha trộn sỏi, cát, dẫn đến sản phẩm bị rò rỉ ảnh hưởng trực tiếp đến chất lượng của mẻ gốm. Đây là nguyên nhân chính dẫn đến sự biến đổi của nghề gốm hiện nay. Vì vậy cần có những biện pháp can thiệp, khắc phục, chọn lựa loại bỏ tạp chất tồn tại trong đất là vấn đề đặt ra hiện nay để nguồn nguyên liệu là thế mạnh ưu điểm đảm bảo chất lượng của sản phẩm như trước đây.

3.4. Biến đổi về sản phẩm

Nghiên cứu sản phẩm của nghề gốm truyền thống ở Mường Chanh có thể nhận thấy sự biến đổi trong thể hiện bản sắc văn hóa dân tộc trên sản phẩm nghề gốm. Trước đây đồ gốm được làm khá đơn giản và chủ yếu là đồ gia dụng phục vụ cuộc sống thường nhật, cách tạo tác đơn giản, để thô không phủ men có điểm hoa văn. Do đó, tính thẩm mỹ trên sản phẩm gốm ít được quan tâm. Nhưng hiện nay, đồ gốm gia dụng được nâng cấp khá nhiều từ mẫu mã sản phẩm đến nhu cầu của người sử dụng cũng như giá thành. Bên cạnh đó, các phẩm gốm lại có sự góp mặt của các sản phẩm nhỏ như chai đựng có nắp, các loại chum cỡ nhỏ vừa với mục đích của từng hộ gia đình hơn, các loại chum to khi chế tạo xong để hàng năm cho sản phẩm chuyển màu xám rồi mới nung, đây là dòng sản phẩm đạt tính thẩm mỹ, độ bền và kỳ công hơn thể hiện nhu cầu thiết thực với cuộc sống.

Sản phẩm của nghề có nhiều biến đổi để phù hợp với nhu cầu, thị hiếu của người dân, có loại sản phẩm bị thu hẹp về quy mô sản xuất, song cũng có loại sản phẩm được mở rộng quy mô sản xuất để đáp ứng nhu cầu thị trường. Sản phẩm gốm cũng sẽ được

người thợ điều chỉnh cho hợp lý về kiểu dáng, màu sắc, chất lượng và giá thành bán ra thị trường.

3.5. Biến đổi về tiêu thụ sản phẩm

Trước đây, các gia đình gánh góm đi bán ở chợ vùng Sốp Cộp (huyện Sốp Cộp), Tà Hộc (Mai Sơn), Mường Muối (Thuận Châu)... hoặc những phiên chợ. Thời điểm này, người bán góm rất đề cao ba yếu tố đó là việc giữ chữ tín, đảm bảo chất lượng sản phẩm, cạnh tranh về giá cả mua bán, sản phẩm mang bán càng xa thì giá trị càng cao. Việc gánh góm đi bán hoặc trao đổi lấy thóc, vải không còn nữa, sản phẩm chủ yếu được bán tại nhà hoặc chợ phiên vào dịp cuối năm tại xã Mường Chanh. Người dân trong vùng từ lâu đã biết đến nghề này, do đó hiện nay người mua chủ động đến các hộ sản xuất để chọn sản phẩm và đặt hàng, đúng thời hạn bàn giao sản phẩm, có thể là người mua hàng sẽ đến lấy hoặc là chủ nhà chở hàng đến địa chỉ mà khách yêu cầu. Gia đình làm nghề góm đã có khách thập phương đến mua và nghỉ tại chỗ mặc dù không có hàng, cửa hiệu để trưng bày và bán sản phẩm. Qua đó vấn đề thương mại được quan tâm, ngoài việc trao đổi với người mua tại chỗ thì cần quan tâm đến nhu cầu ở các vùng lân cận,... Đồng thời, cũng cần tiếp cận với đối tác, đặc biệt là đối tác là khách du lịch thông qua sản phẩm giúp du khách hiểu được văn hóa, thị hiếu, truyền thống của họ để sản xuất ra các sản phẩm nhu cầu ngày càng tốt hơn.

4. Xu thế biến đổi

Biến đổi diễn ra ở nhiều phương diện từ nguyên liệu làm góm, tiêu thụ sản phẩm cho đến cơ cấu sản xuất và đã có những thay đổi về nhận thức về góm. Xuất phát từ nhiều lý do khiến đồng bào không duy trì nghề góm thường xuyên, có thể do nguồn nguyên liệu khan hiếm, công sức và chi phí bỏ ra nung một mẻ góm tốn kém, dễ xảy ra sản phẩm bị lỗi, rò rỉ,... nhiều người đã bỏ nghề chuyển sang các công việc khác.

Tuy nhiên, người Thái Đen vẫn ưa chuộng góm Mường Chanh để làm đồ đựng, ngâm. Một xu thế đang dần trở nên phổ biến trong những năm gần đây đó là người dân đi tìm mua lại các chum to trước đây để mang về ngâm rượu hoặc bán cho người có nhu cầu. Bên cạnh những biến đổi về hình thức, đám cưới, đám tang không còn nhiều gia đình sử dụng góm theo cách truyền thống, loại bỏ dần một số cổ tục có liên quan đến sản phẩm góm. Điều này cho thấy người Thái cũng khá cởi mở và thích ứng một cách linh hoạt trước sự du nhập của yếu tố văn hoá mới. Sự biến đổi cũng diễn ra với mức độ nhanh, chậm tùy từng gia đoạn phát triển của nghề.

5. Nguyên nhân biến đổi

Trong những năm gần đây, góm Thái đang dần biến đổi và mai một tính truyền thống vốn có. Sự thay đổi bắt nguồn từ nhiều nguyên nhân khác nhau như: do nhận thức về nghề góm của người Thái thay đổi, do tác động của đời sống kinh tế - xã hội và đặc biệt là điều kiện tự nhiên.

5.1. Nhận thức của cộng đồng

Qua quá trình phát triển lâu dài, đời sống được nâng cao và có những tác động trong trao đổi hàng hóa thì nghề gốm cũng dần thu hẹp lại, chỉ còn sản xuất nhỏ lẻ. Sản phẩm được người dân tin dùng, phục vụ mọi nhu cầu trong sinh hoạt tại gia đình. Tuy nhiên hiện nay người dân hướng đến các đồ dùng bằng nhựa nhiều hơn, bởi gốm nặng mà giá thành lại khá cao so với đồ đựng công nghiệp. Ngoài ra, một số quan niệm trong việc làm gốm mất nhiều thời gian, công sức mà sản phẩm lại không tiêu thụ như ý muốn. Trong văn hóa người Thái thì gốm dùng để đựng nước nhuận chàm, đựng rượu, đựng nước, phục vụ tang ma,... tuy nhiên vải chàm cũng được người dân ít sử dụng, đồ đựng thì đã thay đổi giống người Kinh. Ngày nay rất nhiều gia đình không sử dụng sản phẩm gốm trong sinh hoạt nữa, điều này cho thấy sự biến đổi trong quan niệm diễn ra từ từ và dần mất đi.

Người Thái xưa có quy định khắt khe khi sống cần có bình gốm nhỏ dự trữ, để khi chết đặt lên phần mộ. Hiện nay, quan niệm đối với vấn đề này đã khá “thoảng” mộ được xây giống người Kinh và cũng ít người còn sử dụng đến bình gốm,... tập quán này đã thay đổi, ngay chính tại xã Mường Chanh. Điều này cho thấy có sự thay đổi về quan niệm của đồng bào đối với sản phẩm mang đậm giá trị văn hóa Thái.

5.2. Tác động của điều kiện kinh tế - xã hội

Nghề gốm của người Thái là một trong số những yếu tố chịu sự ảnh hưởng và biến đổi dễ nhận thấy nhất. Tiếp thu, đón nhận những sản phẩm của nền kinh tế thị trường, học hỏi cách thức sử dụng trong sinh hoạt hiện đại, ưa chuộng sản phẩm đa dạng màu sắc và có giá thành rẻ, dễ sử dụng ngày một rõ nét,... từ đó vấn đề phát triển kinh tế - xã hội, nâng cao chất lượng cuộc sống của đồng bào dân tộc thiểu số ở vùng sâu, vùng xa được chú trọng. Tuy nhiên, do đặt mục tiêu phát triển kinh tế lên hàng đầu mà vấn đề gìn giữ bản sắc văn hoá không được đề cao. Tài nguyên rừng dần mất đi, nghề thủ công - một biểu hiện của văn hoá tộc người cũng theo đó mà có sự mai một.

Hiện nay, trước sự tăng trưởng mạnh mẽ của nền kinh tế và quá trình giao lưu hội nhập. Đời sống vật chất của đồng bào ngày càng được cải thiện, chất lượng cuộc sống ngày càng được nâng cao. Các phương tiện truyền thông phát triển mạnh mẽ, tăng cường giao lưu ảnh hưởng giữa các cộng đồng người. Một bộ phận người Thái tiếp thu những yếu tố văn hoá bên ngoài như học tập cách sống, lối suy nghĩ, cách sử dụng đồ dùng của người Kinh sao cho phù hợp với nhu cầu của cuộc sống hiện đại.

5.3. Tác động của điều kiện tự nhiên

Thời gian gần đây, tài nguyên đất làm gốm đang dần biến mất bởi quá trình khai thác một cách ồ ạt, thiếu khoa học. Các loại đất tốt cho việc làm gốm có nguy cơ bị cạn kiệt, những cánh đồng trên địa bàn xã Mường Chanh cũng đã bị khai thác bừa bãi, thiếu quy hoạch dẫn đến cạn kiệt, pha tạp dẫn đến chất lượng đất làm gốm thấp. Ngoài mục đích khai thác nguyên liệu đất để làm gốm còn phục vụ cho các nhu cầu khác nhằm phát triển kinh tế.

Việc khai thác bừa bãi tài nguyên đất cùng với quá trình công nghiệp hoá đã gây

ô nhiễm môi trường, biến đổi khí hậu và mất cân bằng sinh thái. Mọi mặt của đời sống bị ảnh hưởng. Nguồn đất tốt nhất để chế tác ra các sản phẩm gốm không còn do đó số lượng sản phẩm còn lại trong các gia đình người Thái Đen cũng sụt giảm. Các loại chum to, nhỡ phù hợp với nhu cầu và có chất lượng tốt, độ bền cao nay rất hiếm. Thay vào đó người Thái đã chuyển sang dùng một số loại đồ đựng công nghiệp thông dụng trên thị trường. Nghề gốm được hình thành và tồn tại là biểu hiện của sự thích nghi, sáng tạo giữa con người với môi trường và tự nhiên đã ban tặng. Khi mất cân bằng về việc tái tạo đất, sử dụng đất, nghề gốm cũng bị ảnh hưởng theo chiều hướng xấu như xói mòn, nhiều tạp chất, sản phẩm rò rỉ,... bởi vậy việc gây dựng và hồi sinh lại nguồn tài nguyên đất làm gốm là vấn đề cấp thiết.

6. Một số giải pháp khắc phục biến đổi của nghề gốm hiện nay

- *Một là*: Nghề gốm đang có nguy cơ mai một do các điều kiện khách quan cũng như nguyên liệu đất đã có tạp chất, ít nhiều đã có ảnh hưởng đến chất lượng của sản phẩm gốm. Vậy làm thế nào để có thể gìn giữ vốn văn hóa truyền thống của cộng đồng? Trước hết, phải nhanh chóng tổ chức nghiên cứu, sưu tầm, ghi chép, làm đĩa VCD cụ thể, chi tiết về nghề gốm thủ công. Tiếp theo cần tư liệu hóa, xây dựng kế hoạch bảo tồn một cách bài bản có hệ thống nhằm góp phần khắc phục sự biến đổi của nghề gốm của cộng đồng.

- *Hai là*: Bồi đắp thêm tình yêu, thay đổi nhận thức ở thế hệ trẻ nói riêng và cộng đồng nói chung về nghề gốm. Tuyên truyền, giáo dục tới người dân, hướng người dân trong cộng đồng thấy được nghề làm gốm của người Thái có vai trò quan trọng và có ý nghĩa to lớn trong kho tàng văn hóa của cộng đồng mình. *“Lồng ghép các nội dung giáo dục văn hóa truyền thống vào các cuộc họp của các đoàn thể và chính quyền. Có thể dành hẳn một phần nội dung của các cuộc họp cho chủ đề này, hoặc tổ chức các cuộc sinh hoạt chuyên đề về bảo tồn và phát triển nghề truyền thống”* [2, tr. 239].

- *Ba là*: Hiện nay nguồn nguyên liệu đang có tạp chất dẫn đến sản phẩm bị rò rỉ. Vì vậy, cần có chủ trương: khoanh vùng, quy hoạch lại nguồn đất làm gốm, giao đất, đặc biệt cần nhân rộng quỹ đất có chất lượng tốt phục vụ phát triển nguồn nguyên liệu làm gốm. Từ đó kêu gọi, đánh thức tiềm năng giá trị nguồn nguyên liệu để nghề có cơ hội phát triển hơn nữa.

- *Bốn là*: Cần xây dựng chế độ ưu đãi tốt, những chính sách mới mang tính quan tâm chăm sóc đối với các nghệ nhân lớn tuổi không những là nguồn động lực, tạo điều kiện để sáng tạo và lao động cống hiến với nghề mà còn giúp cho các thế hệ nghệ nhân, người thợ truyền nghề, nối tiếp, kế tục trong các gia đình tham gia làm nghề. Từ đó giúp người thợ có thêm niềm tin, tình yêu với nghề để gắn bó lâu dài với giá trị văn hóa mà nghề thủ công truyền thống đem lại.

- *Năm là*: Tiến hành liên kết với các phiên chợ định kỳ, cố định tại địa phương, nhằm trao đổi, ký gửi và quảng bá sản phẩm, mở rộng thị trường tiêu thụ hoặc kết hợp giao lưu với các địa phương nơi có các lễ hội lớn như: Ngày hội văn hóa các dân tộc

huyện Mộc Châu; lễ hội hoa ban Vân Hồ; lễ hội đua thuyền Quỳnh Nhai (Sơn La) nhằm đan xen, lồng ghép với các lễ hội, hội thi, hội diễn trong tỉnh để giới thiệu. Đây là kênh để quảng bá hữu hiệu nhằm tìm hướng đi mới cho sản phẩm của nghề cũng như những sản phẩm, những nghề thủ công truyền thống khác. Kết hợp vận chuyển sản phẩm tới các hội chợ hoặc chuyên tới các phiên chợ, chợ cố định trên địa bàn đảm bảo tính liên tục, thường xuyên ở nhiều địa phương khác nhau để tiêu thụ. Việc tìm thị trường tiêu thụ đảm bảo nguồn thu nhập ổn định cho các hộ sản xuất là nhân tố quan trọng nhằm khắc phục sự biến đổi trong tiêu thụ sản phẩm hiện nay.

7. Kết luận

Nghề làm gốm là nơi bảo tồn những giá trị văn hóa truyền thống và quý báu của cộng đồng người Thái, sản phẩm của nghề phản ánh nếp sống và các mối quan hệ xã hội của họ. Nghề gốm truyền thống của người Thái xã Mường Chanh đã và đang trong quá trình biến đổi mạnh mẽ. Sự biến đổi ấy diễn ra ở nhiều phương diện, nhưng dễ nhận thấy nhất chính là: nguyên liệu đất, cơ cấu tổ chức sản xuất, sản phẩm, tiêu thụ sản phẩm. Những yếu tố này làm cho nghề gốm của người Thái đang biến đổi nhanh và mạnh cả về văn hóa sản xuất và nhu cầu sử dụng sản phẩm truyền thống. Nguyên nhân dẫn tới thay đổi là do tác động của điều kiện khách quan như: tác động của điều kiện kinh tế - xã hội, tác động của điều kiện tự nhiên, quá trình giao lưu, tiếp biến văn hóa. Bên cạnh đó, yếu tố quyết định đến sự biến đổi xuất phát từ chính chủ thể văn hóa, tác động của nhiều yếu tố mà nhận thức của cộng đồng người Thái đối với nghề gốm đã thay đổi. Để khắc phục sự biến đổi của nghề gốm hiện nay cần những giải pháp cụ thể, trực tiếp tác động đến con người, nguyên vật liệu gốm, quy trình sản xuất, sản phẩm... Qua đó giúp người dân được hưởng thụ sản phẩm văn hóa phù hợp với tập tính, thói quen của cộng đồng tạo nên sự phong phú, đa dạng của bức tranh văn hóa Thái vùng Tây Bắc Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Lê Bảo (2016), “Văn hóa Việt Nam (một số vấn đề về văn hóa Việt Nam và văn hóa Việt Nam hiện đại)”, Nxb Đại học quốc gia Hà Nội.
- [2]. Đinh Thị Vân Chi (2016), “Phát triển làng nghề truyền thống trong bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước”, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội.
- [3] Phạm Duy Khương (2007), “Khảo tả nghề thủ công làm gốm của dân tộc Thái xã Mường Chanh huyện, Mai Sơn, tỉnh Sơn La”, Tài liệu lưu tại Bảo tàng tỉnh Sơn La.
- [4] Lê Văn Minh (2017), “Gốm Thái Mường Chanh, Sơn La với vấn đề bảo tồn và phát triển”, Kỷ yếu Hội nghị quốc gia Thái học lần thứ VIII do Ủy ban Nhân dân tỉnh Nghệ An và Viện Việt nam học và Khoa học phát triển – Đại học Quốc gia Hà Nội

tổ chức, với chủ đề: Phát huy vai trò bản sắc cộng đồng các dân tộc Thái - Kaday
“*Trong hội nhập và phát triển bền vững*” Nxb Thế giới, Hà Nội, 597 – 605.

[5] La Công Ý (2002), ”Nghề làm gốm của người Thái ở Mường Chanh”, *Tạp chí Dân tộc học*, số 6 (120), 18 – 24.

Title: CHANGES OF CERAMIC CAREER OF THAI PEOPLE IN SON LA NOWADAYS

LE VAN MINH, LO NGOC DIEP

Tay Bac University

Abstract: *Change is a continuation and change of culture, in which the Thai craft has been interwoven between tradition and modernity, from the perception of the community itself to the external factors. This article focuses on the research, making some changes in awareness, materials, organizational structure of production, products and product consumption. From that the trend and causes of changes related to pottery are pointed out, and some basic solutions are given to overcoming the pottery changes by Thai people in Muong Chanh commune.*

Keywords: *Pottery, Thai people, Change, Tradition.*